

Клімова Галина Володимирівна,
здобувачка четвертого курсу першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Професійна освіта
(Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології)»,
ІЕФ, Миколаївський національний аграрний університет
Миколаїв, Україна
Курепін Вячеслав Миколайович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри методики професійного навчання
Миколаївський національний аграрний університет,
Миколаїв, Україна
ORCID ID:0000-0003-4383-6177

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Ключовим елементом у сфері безпеки є людський фактор, який забезпечує ефективність функціонування систем захисту та реагування на виклики й загрози сучасності. Діяти в умовах ризику означає здатність приймати рішення та поведінка особистості в невизначених умовах небезпечного середовища. Людський фактор охоплює сукупність психологічних, фізіологічних та соціальних характеристик людини, що впливають на її поведінку. Особливої значущості він набуває також в умовах постійно удосконалюючихся технічних системах. Роль людини не зменшується, а навпаки – набуває особливого значення в забезпеченні безпеки.

В умовах зростання кількості та складності загроз значимість людського фактора в системі безпеки зростає прямопропорційно виникненню кількості загроз. Саме діяльність людини визначає ефективність запобігання та реагування на небезпечні ситуації [4, с. 105]. Людський фактор завжди був і джерелом потенційних помилок, і ключовим ресурсом забезпечення безпеки, навіть в умовах активного розвитку технологій та автоматизації процесів.

В умовах ризику, стресу та невизначеності дії людини можуть призводити до прийняття неефективних управлінських рішень та підвищення рівня небезпеки. При недостатньому врахуванні психологічних особливостей існує потреба у вдосконаленні підходів до психологічної підготовки, розвитку стійкості та формування навичок адекватного реагування на загрози.

Сучасний безпековий стан в Україні потребує розроблення ефективних моделей управління безпекою [5, с. 15] з урахуванням людського чинника, безпосередньо за участю науковців та практиків, які займаються удосконаленням систем підготовки фахівців, впровадженням психологічних методів оцінки ризиків та підвищенням рівня безпеки в різних сферах діяльності.

Сучасні наукові дослідження свідчать про зростаючу увагу до проблем людського фактора в системі безпеки, зокрема його психологічного виміру. Наукові праці Кашиної Г. С. [6], Бацуровської І. В. [6] присвячені саме поведінці,

мотивації та рівню підготовки людини, як визначального фактора ефективності систем безпеки. У сфері інформаційної безпеки дослідження Самойленка О. О. [7], Лазіс М. І. [5], Любарець В. В. [6] відбувалися у сфері людського фактору, як основного чинника виникнення загроз, пов'язаних із помилками, недостатньою освіченістю тощо.

Окремий напрямок досліджень науковців направлений на розгляд людського фактору як складової ергатичних систем управління. У цих роботах акцентується увагу на впливі психофізіологічних характеристик людини, її здатності до прийняття рішень та адаптації до змінних умов середовища. Сучасні наукові праці В. Іваненко [3] приділяють значну увагу психологічній безпеці особистості як складової загальної системи безпеки. Зосереджується увага на психологічних механізмах впливу на людину, зокрема в контексті інформаційних загроз та маніпуляцій.

Метою нашої дослідження є роль людського фактора в системі безпеки з урахуванням його психологічного виміру; основних факторів, які впливають на поведінку людини в умовах ризику та надзвичайних ситуацій; аналіз психологічних особливостей прийняття рішень у сфері безпеки; виявлення причин виникнення помилок, зумовлених людським фактором, та обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління безпекою через розвиток психологічної підготовки та стійкості.

Людський чинник полягає у взаємодії людини з навколишнім середовищем: інформаційними потоками, технічними засобами, середою діяльності людини. Саме підготовка, увага, відповідальність та психологічна стійкість людини залежить від правильності оцінки ситуації та вибору адекватних дій [6, с. 793].

Але людська діяльність нажалі призводить до помилок, що підвищують імовірність виникнення небезпечних ситуацій. Це відбувається за умов обмеженості людських можливостей, впливу стресу, перевтоми чи емоційного напруження. Людський фактор набуває особливого значення в умовах надзвичайних ситуацій та невизначеності, коли необхідно приймати рішення безпомилково та швидко. Важливими є як професійні знання, так й фактори психологічної готовності, здатності контролювати емоції та діяти відповідно до встановлених норм й алгоритмів.

В умовах ризику та небезпеки активізуються загрозливі фактори, при яких у діях людини відбувається складна взаємодія психологічних процесів. Зростає рівень емоційного напруження, який проявляється у формі страху, тривоги чи паніки [3, с. 19]. Може здійснювати вплив на здатність до раціонального мислення та прийняття обґрунтованих рішень. Реакція людини на небезпеку не є однозначною, вона залежить від індивідуальних особливостей людини, попереднього досвіду, рівня підготовки та психологічної стійкості.

Ризик активізує механізм швидкого реагування, спрямований на збереження життя [1, с. 58]. Це призводить до домінування інтуїтивних чи автоматизованих дій над логічним аналізом ситуації. Нагадуємо, що це може чи сприяти оперативному прийняттю рішень, чи підвищувати ймовірність помилок через обмеженість часу та інформації. Важлива роль когнітивних процесів,

зокрема сприйняття, увага та пам'ять. В умовах стресу можуть зазнавати зміни у поведінці людини, знижується точність оцінки небезпеки.

Особливого значення набуває рівень довіри до джерел інформації та наявність чітких інструкцій щодо дій у надзвичайних ситуаціях. Поведінка людини в небезпечних умовах визначається індивідуальною реакцією, коли дії інших людей можуть посилити або знизити рівень паніки.

У кризових ситуаціях помилки людини є одним із суттєвих факторів виникнення небезпечних ситуацій [7, с. 58]. Навіть за наявності сучасних технологій та чітко регламентованих процедур саме людський елемент залишається найуразливішим. Обмеженість когнітивних ресурсів, недостатній рівень підготовки, неуважність, перевтома, вплив стресових факторів знижують здатність до адекватного сприйняття інформації та прийняття правильних безпекових рішень.

Помилки у складних та динамічних умовах діяльності пов'язані з неправильним визначенням й тлумаченням ситуації. Зокрема, ігноруються потенційні загрози або відхилюються установлені алгоритми дій. Значну роль відіграє надмірна впевненість у власних діях, яка зумовлює недооцінку ризиків і нехтування правилами безпеки. Водночас діє так званий дефіцит часу, під час якого людина змушена діяти швидко. Це підвищує ймовірність прийняття хибних рішень.

Особливість людських помилок зумовлює системність хибних дій й рішень. Із-за недоліків організації праці, недостатньої якості інструкцій, неефективної комунікації навіть незначні помилки можуть призводити до серйозних наслідків, включаючи аварії, травмування та інші надзвичайні ситуації.

Важливою складовою забезпечення ефективної поведінки людини у ситуаціях підвищеного ризику є формування психологічної стійкості та готовності до дій у кризових умовах. Особливого значення у невизначеності набуває здатність людини зберігати емоційну рівновагу, контролювати власні реакції та діяти раціонально. Психологічна стійкість проявляється у здатності особистості протистояти стресовим впливам, швидко адаптуватися до змін та підтримувати ефективність діяльності навіть за умов небезпеки та загроз.

Важливий аспект поведінки – саморегуляція, яка дозволяє знижувати рівень тривожності, уникати панічних реакцій та концентрувати увагу на виконанні необхідних дій та завдань. Готовність до дій у кризових ситуаціях, це не лише рівень знань, це здатність оперативно їх застосовувати [2, с. 142].

Мінімізація негативного впливу людського фактора в системі безпеки відбувається за рахунок підвищення рівня професійної підготовки, що передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, а й формування практичних навичок дій у нестандартних та кризових ситуаціях. Позитивною умовою є також створення безпечного робочого середовища, що зменшує ймовірність виникнення помилок. Це передбачає чіткість інструкцій, ефективна комунікація та координація. Удосконалює організацію небезпечного середовища сучасні технології та автоматизовані системи, які знижують залежність від людського

фактору, зменшують ризик помилок та підвищують точність виконання операцій.

Отже, визначальним елементом у системі безпеки є людський фактор. Саме психологічні особливості людини значною мірою впливають на ефективність прийняття рішень та реагування на загрози. Помилка, яка зумовлена впливом стресу, перевтомою, недостатньою підготовкою та когнітивними обмеженнями, можуть суттєво підвищувати рівень ризику виникнення небезпечних ситуацій. Подальші наукові дослідження направлені на поглиблене вивчення психологічних механізмів поведінки людини в умовах ризику, розробку інноваційних методів підготовки та тренування для набуття знань та навичок щодо адаптивних систем забезпечення безпеки.

Список використаних джерел

1. Іваненко В. С. Деякі методи оцінки професійних ризиків. *Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Біла Церква, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН УКРАЇНИ, 2022. С. 55–59. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12472>.
2. Іваненко В. С. Інновації у сфері безпеки: захист різних сфер діяльності місцевих громад. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., (м. Миколаїв, 9 грудня 2024 р. Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 141–144. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20102>.
3. Іваненко В. С. Стресостійкість, як вид психологічної особистості. *Інформаційно-психологічна та техногенна безпека: історичні аспекти, особливості захисту суспільства та особистості* : тези доповідей за результатами тематичного «круглого столу», м. Миколаїв, 9 грудня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 18-20. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12066>.
4. Іваненко В. С. Управління розвитком персоналу та його конкурентоспроможністю. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві*: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 104-107. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/10509>.
5. Лазіс М. І. Способи визначення значущості ризику та прийняття рішення про необхідність й черговість заходів. *OSHAgro – 2025* : збірник тез доповідей V міжнар. наук.-практ. конф., 30 вересня 2025 року / МОН України ; Національний університет біоресурсів і природокористування України ; Науково-виробничий журнал «Охорона праці» ; Європейське співтовариство з охорони праці. Київ, 2025. С. 13–15. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/23326>.
6. Професійна мобільність та безпека: як ефективно використовувати соціальні мережі для кар'єрного розвитку. І. В. Бацуровська, Г. С. Кашина, В. М. Курепін, В. В. Любарець. *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). 2025. № 2(32). С. 787–799. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-787-799](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-787-799).

7. Самойленко О. О., Бацуровська І. В., Курепін В. М. Кібергігієна та безпека життєдіяльності як ключові елементи цифрової компетентності здобувачів освіти. *Національні інтереси України*. 2025. № 11(16). С 461–477. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11\(16\)-461-476](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11(16)-461-476).

Любименко Олена Миколаївна,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри штучного інтелекту та кібербезпеки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,
м. Дрогобич, Україна.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5935-6891>

Штепа Олександр Анатолійович,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри електронної техніки і комп'ютерної інженерії,
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,
м. Дрогобич, Україна.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3860-4331>

ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасне управління функціонує в умовах постійної невизначеності, високої динаміки змін, інформаційного перевантаження та зростання емоційної напруги в професійному середовищі. За таких обставин ефективність діяльності організації дедалі більше залежить не лише від адміністративних рішень, а й від психологічної компетентності керівника, його здатності вибудовувати конструктивну комунікацію, підтримувати мотивацію персоналу, знижувати рівень конфліктності та формувати стійкий соціально-психологічний клімат у колективі. Саме тому психологія управління сьогодні постає не як допоміжний компонент менеджменту, а як один із ключових чинників забезпечення результативності управлінської діяльності та стабільності організаційного розвитку.

Проблеми психології управління тривалий час перебувають у полі уваги дослідників менеджменту, соціальної психології, організаційної поведінки та лідерства. У наукових працях значна увага приділяється питанням стилів керівництва, мотивації персоналу, особливостей прийняття управлінських рішень, психологічних механізмів комунікації, конфліктології, емоційного інтелекту керівника та профілактики професійного вигорання. Разом із тим сучасні соціальні та професійні трансформації, поширення дистанційних форматів роботи, зростання психоемоційного навантаження, кризові явища та зміна трудових цінностей працівників зумовлюють необхідність нового осмислення ролі психологічного чинника в управлінні. Незважаючи на наявність значного наукового доробку, недостатньо висвітленими залишаються питання адаптації психології управління до умов сьогодення, коли керівник має одночасно бути організатором, комунікатором, медіатором, мотиватором і джерелом психологічної підтримки для колективу [1].